

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเกี่ยวกับ ผลของวิธีการสอนแบบเบญจชั้นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสามารถในการคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

1.1 การจัดการศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

1.2 การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

1.3 การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2544

2. วิธีการสอนแบบเบญจชั้น

2.1 ความรู้เกี่ยวกับเบญจชั้น

2.2 เบญจชั้นกับการเรียนรู้

2.3 ความเป็นมาและหลักการของวิธีการสอนแบบเบญจชั้น

3. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

1.1 การจัดการศึกษา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นเพื่อตอบสนองพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 โดยมุ่งเน้นให้ประชากรได้รับการศึกษาที่เน้นความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ตามวิสัยทัศน์ของรัฐธรรมนูญ นโยบายด้านการศึกษาที่มุ่งเน้นในการสร้างคน สร้างงาน เพื่อช่วยกอบกู้วิกฤติเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การจัดการศึกษาของหลักสูตรมุ่งเน้นความสำคัญทั้งด้านความรู้ และความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อพัฒนาคนให้มีความสุข

โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรที่มีเนื้อหาสาระการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาของชุมชน สังคม และภูมิปัญญาของท้องถิ่น เพื่อความเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ตลอดจนเพื่อตอบสนอง ความสามารถ ความคิด และความสนใจของผู้เรียน โดยร่วมมือกับชุมชน และผู้ปกครอง ทั้งนี้เพื่อพัฒนาการศึกษาในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ยึดหลักความเป็นเอกภาพ ด้านนโยบาย แต่มีความหลากหลายในการปฏิบัติ ดังนั้นจึงเป็นหลักสูตรแกนกลางที่มีโครงสร้างที่ยืดหยุ่นกำหนดจุดหมายที่เป็นมาตรฐานการเรียนรู้รวม 12 ปี ซึ่งประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นละ 3 ปี (กระทรวงศึกษาธิการ 2545: 2-3)

1.2 การจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

1.2.1 ความสำคัญ ธรรมชาติ และลักษณะเฉพาะ

การที่สังคมมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นสังคมระดับโลก ระดับประเทศ หรือแม้แต่สังคมขนาดเล็กที่สุด จะดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุข ประชากรในทุกภาคส่วนของสังคมจะต้องมีลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมมีความสำคัญในด้านการพัฒนาคุณลักษณะต่างๆ ของผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี มีเหตุผล กิดสร้างสรรค์ มั่นในคุณธรรม เพื่อการดำเนินชีวิตที่มีความสุข นอกจากนี้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ออกแบบมาเพื่อส่งเสริมศักยภาพเป็นพลเมืองดี ให้แก่ผู้เรียนโดยมีเป้าหมายของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ซึ่งถือเป็นความรับผิดชอบของกลุ่มสาระการเรียนรู้นี้เช่นเดียวกับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ โดยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ ดังนี้

1) ด้านความรู้ จะให้ความรู้แก่ผู้เรียนในเนื้อหาสาระ มโนคติและหลักการสำคัญของวิชาต่างๆ ในสาขาสังคมศาสตร์ ตามขอบเขตที่กำหนดไว้ในแต่ละระดับชั้นในลักษณะบูรณาการ

2) ด้านทักษะกระบวนการ ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทักษะด้านต่างๆ ทั้งทักษะทางวิชาการ และทักษะทางสังคม ตลอดจนทักษะการแสวงหาความรู้

3) ด้านเจตคติและค่านิยม โดยผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาเจตคติ ค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตย และความเป็นมนุษย์

จะเห็นว่ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ไม่ใช่กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่จะเรียนแค่เนื้อหาอย่างเดียว แต่ต้องการให้ผู้เรียนเป็นนักวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหา และนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้ ดังนั้นกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงเน้นการเรียนการสอนที่เป็นบูรณาการความรู้จากสาระวิชาต่างๆ มาหลอมรวมเข้าด้วยกัน ในประเด็นปัญหา หรือเรื่องที่จะศึกษาการจัดวางหลักสูตรและหน่วยการเรียนรู้ จึงมักเป็นประเด็นปัญหาที่เป็นการบูรณาการ (Integrated Thematic Unit) (กรมวิชาการ 2545: 3-6)

1.2.2 แนวทางการจัดการเรียนรู้

เพื่อให้การจัดการเรียนรู้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้เน้นการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย และวุฒิภาวะของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาขยายความคิดของตนเอง จากความรู้ที่ได้เรียน ผู้เรียนต้องได้เรียนรู้ทั้งในส่วนกว้างและลึก โดยยึดหลักการเรียนการสอนที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) จัดการเรียนการสอนที่มีความหมาย โดยเน้นแนวคิดที่สำคัญๆ ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ทั้งในและนอกโรงเรียนได้ เป็นแนวคิด ความรู้ที่คงทน ยั่งยืนมากกว่าที่จะศึกษาเนื้อหาหรือข้อเท็จจริงที่มีอยู่มากมายและกระจัดกระจาย
- 2) จัดการเรียนการสอนที่บูรณาการ โดยบูรณาการตั้งแต่หลักสูตร หัวข้อที่จะเรียน เชื่อมโยงเหตุการณ์ พัฒนาการต่างๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันรวมทั้งทักษะค่านิยมและจริยธรรมเข้าด้วยกัน
- 3) จัดการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนา ค่านิยม จริยธรรม โดยจัดหัวข้อหน่วยการเรียนรู้ที่สะท้อนถึง ค่านิยม จริยธรรม ปทัสถานในสังคม ตลอดจนทักษะการคิด การตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ
- 4) จัดการเรียนการสอนที่ท้าทาย คาดหวังให้ผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ทั้งในส่วนตัวและการเป็นสมาชิกกลุ่ม ให้ผู้เรียนได้ใช้วิธีการสืบเสาะจัดการกับการเรียนรู้ของตนเอง ใส่ใจและเคารพความคิดเห็นของผู้เรียน

5) จัดการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิดและการตัดสินใจ สร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง มีวินัยในตนเองทั้งในการเรียนและการดำเนินชีวิต (กรมวิชาการ 2545: 200)

1.2.3 กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 5 สาระการเรียนรู้ ดังนี้

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดให้ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือ ศาสนาอื่นที่ตนนับถือ

1.3 การจัดการการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

1.3.1 จุดมุ่งหมายและความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา

เนื่องจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้มีจุดหมายที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย จึงได้กำหนดจุดหมายให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่าของตน มีวินัยในตนเองปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ นอกจากนี้หลักสูตรยังต้องการให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมให้มีความเข้มข้นและใช้เวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น เพื่อเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร กรมวิชาการ จึงได้มีหนังสือลงวันที่ 25 เมษายน 2545 กำหนดแนวทางในการจัดการเรียนรู้สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในส่วนที่

เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น สถานศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนที่นับถือพระพุทธศาสนา ได้เรียนรู้ ประมาณ 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เพื่อเน้นความเป็นคนดี (กรมวิชาการ 2546: 9)

1.3.2 สาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2544

1) มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้กำหนด มาตรฐานการเรียนรู้ไว้ทั้ง 5 สาระ สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ของสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมมีดังนี้

ตารางที่ 2.1 มาตรฐานการเรียนรู้ สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้
สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม	มาตรฐานที่ ส 1.1 เข้าใจประวัติ, ความสำคัญ หลักธรรมของ พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและสามารถนำหลักธรรมของ ศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน มาตรฐานที่ ส 1.2 ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อ สังคม สิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มาตรฐานที่ ส 1.3 ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมและศาสนพิธี ของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือค่านิยมที่ดีงามและ สามารถ นำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

2) มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ ช่วงชั้นไว้ทั้ง 5 สาระ มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นของสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมมีดังนี้

ตารางที่ 2.2 มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน	มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-3)
มาตรฐาน ส 1.1 เข้าใจประวัติศาสตร์สำคัญ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและสามารถนำเอาหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน มาตรฐานที่ ส 1.2 ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มาตรฐานที่ ส 1.3 ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงามและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบำเพ็ญตนบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข	1. รู้และเข้าใจประวัติความเป็นมา ความหมาย องค์ประกอบ ความสำคัญของศาสนา คัมภีร์ทางศาสนาที่ตนนับถือและวิเคราะห์พระจริยวัตรของศาสดา สาวกที่สำคัญของศาสนาต่างๆ 2. สามารถนำหลักธรรมในศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุข 3. รู้และเข้าใจความหมาย ประโยชน์และกระบวนการของการฝึกบริหารจิต เจริญปัญญาและใช้ในชีวิตประจำวัน 1. เชื่อมมั่นในการทำความคิดตามหลักจริยธรรม โดยใช้ข้อมูลสารสนเทศมาสนับสนุนเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข 2. ตระหนักถึงการกระทำความดีของบุคคลที่เป็นแบบอย่างทางศีลธรรมจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ข่าวสาร ความเป็นเหตุเป็นผลของสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ และนำเสนอเป็นทางการประพฤติปฏิบัติของตนเอง กลุ่ม เพื่อน ชุมชน และสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข 3. ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของการบริหารจิตและเจริญปัญญาและสามารถปฏิบัติได้ 1. รู้และปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม หลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ โดยนำมาประยุกต์ใช้ในประเทศชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข 2. ใช้ภาษาในคัมภีร์ที่ใช้ในศาสนาที่ตนนับถือและร่วมศาสนพิธีพิธีกรรมวันสำคัญทางศาสนาด้วยความตั้งใจและเห็นคุณค่า 3. มีทักษะในการบริหารจิตและเจริญปัญญาและนำมาใช้ในการคิดที่ถูกต้องเพื่อพัฒนาเรียนรู้และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

3) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมได้กำหนด
 สาระการเรียนรู้ช่วงชั้นไว้ทั้ง 5 สาระ สำหรับสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมได้กำหนด
 สาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ไว้ ดังนี้
 ตารางที่ 2.3 รายละเอียดสาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

หัวข้อเรื่อง	รายละเอียดสาระการเรียนรู้
1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา • พุทธประวัติ	• การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกและการนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเหล่านั้นในปัจจุบัน • ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขให้แก่โลก • ศึกษาพุทธประวัติจากพระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น - ปางมารวิชัย - ปางปฐมเทศนา - ปางลีลา - ปางประจำวันเกิด • สรูปและวิเคราะห์พุทธประวัติ - ปฐมเทศนา - โอวาทปาติโมกข์
2. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	- พระรัตนตรัย - สังฆคุณ 9 - อริยสัจ 4 • ทugend (ธรรมที่ควรรู้) - ขั้น 5 - ไตรลักษณ์ • สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) - หลักกรรม - วิภูษะ 3 - ปปัญจธรรม 3 (ตัณหา มานะ ทิฏฐิ)

ตารางที่ 2.3 รายละเอียดสาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ต่อ)

• พุทธศาสนสุภาษิต • พระไตรปิฎก • เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก • คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ที่ควรทราบ 3. ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิก	• นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลु) อัตถะ 3 • มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) มรรคมืองค์ 8 ปัญญา 3 สัปปริยธรรม 7 บุญกิริยาวัตถุ 10 อุบาสกธรรม 7 มงคล 38 มีศิลปวิทยา พบสมณะ ฟังธรรมตามกาล สนทนาธรรมตามกาล ■ อคฺคา หเว ชิตฺตํ เสขุโย ชนะตนนั้นแลดีกว่า ■ ธมฺมจารี สุขํ เสติ ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข ■ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ■ สุตฺตฺตํ ลภเต ปญฺญํ ผู้ฟังด้วยดี ย่อมมีปัญญา ■ โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระอภิธรรมปิฎก ■ พุทธปณิธาน 4 ในมหาปรินิพพานสูตร ■ อัคคา – อนัตตา ■ พระอัญญาโกณฑัญญะ ■ พระมหาปชาบดีเถรี ■ พระเขมาเถรี ■ พระเจ้าปเสนทิโกศล
--	--

• ชาดก 4. หน้าที่ชาวพุทธ • มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติต่อพระภิกษุ • ชาวพุทธตัวอย่าง 5. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา	■ นันทวิสาละชาดก ■ สุวัฒน์หงสชาดก ■ การเรียนรู้ถึงหน้าที่ของพระภิกษุในการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและจริยวัตรอย่างเหมาะสม ■ การปลูกจิตสำนึกในด้านการบำรุงรักษาวัดและพุทธสถานให้เกิดประโยชน์ ■ การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามพุทธปณิธาน 4 ในมหาปริณิพพานสูตร ■ การศึกษาเรียนรู้เรื่ององค์ประกอบของพระพุทธศาสนานำไปปฏิบัติและเผยแพร่ตามโอกาส ■ การศึกษาการรวมตัวขององค์การชาวพุทธ ■ การเป็นศิษย์ที่ดี ตามหลักทศเบื่องขวา ในทศ 6 ■ การเข้าค่ายพุทธบุตร ■ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ■ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ■ การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุในงานศาสนาพิธีที่บ้าน ■ การจัดเตรียมสถานที่ ■ การสนทนา ■ การแต่งกาย มรรยาทการพูด ■ การใช้คำพูดกับพระภิกษุตามฐานะ ■ ม.จ. หญิงพูนพิสมัย คิสกุล ■ ศาสตราจารย์ สัจญญา ธรรมศักดิ์ ■ สวคมนต์แปล และแผ่นมดตา ■ รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ■ ฝึกการบริหารจัดการและเจริญปัญญาตามหลักสติปัญญานั่น อานาปานสติ
---	---

ตารางที่ 2.3 รายละเอียดสาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ต่อ)

6. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา • ศาสนพิธี	■ นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ■ พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีการคิดแบบ โยนิโสมนสิการ 2 วิธี คือ วิธีคิดแบบอริยสัจ และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย ■ ประวัตินวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ■ วันวิสาขบูชา (วันสำคัญสากล) ■ วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ หลักการปฏิบัติตน การฟังพระธรรมเทศนา การแต่งกายในการประกอบศาสนพิธีที่วัด การงดเว้นอบายมุข การประพฤติวิริยในวันธรรมสวนะและ เทศกาลสำคัญ ■ พิธีทำบุญ งานมงคล งานอวมงคล ■ การนิมนต์พระภิกษุ การเตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปและเครื่องบูชา การวางค้ายสาขสิญจน์ การปลุกเสกอาสนะ การเตรียมเครื่องรับรอง การจุดธูปเทียน ■ ข้อปฏิบัติในวันเสด็จพระ - การถวายข้าวพระพุทธ - การถวายไทยธรรม - การกรวดน้ำ ■ พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง
7. สัมมนาพระพุทธศาสนา กับการแก้ปัญหาและการพัฒนา	

(กรมวิชาการ 2546: 23-27)

4) รายละเอียดเกี่ยวกับสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จะกล่าวใน 2 ประเด็น ดังนี้

4.1) ผลการเรียนรู้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 รู้และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาคก หน้าทีชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติงานต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา และเข้าใจว่าการทำสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นไปเพื่อรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา สร้างคุณค่าให้แก่สังคมโลก เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย ด้วยการคิดวิเคราะห์อย่างละเอียดและเป็นระบบ มีนิสัยดี เห็นคุณค่า และอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีวิธีคิดแบบอริยสัจ และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย และดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ (กรมวิชาการ 2546: 140)

4.2) คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับการประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา เรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก การนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเหล่านั้นในปัจจุบัน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม และความสงบสุขให้แก่ชาวโลกพระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง พุทธประวัติ สรูปและวิเคราะห์พุทธประวัติเรื่องปฐมเทศนา โอวาทปาติโมกข์ ศึกษาพุทธประวัติจากพระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น ปางมารวิชัย ปางปฐมเทศนา ปางลีลา ปางประจักษ์วันเกิด ชาคก เรื่องนันทวิสาขชาคก สุวณฺณทังสชาคก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เรื่องประวัติของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย วันวิสาขบูชา วันสำคัญสากล หลักปฏิบัติตน การฟังพระธรรมเทศนา การแต่งกายในการประกอบศาสนพิธีที่วัด การงดเว้นอบายมุข การประพฤติวิริยในวัตรธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ ศาสนวัตถุและ ศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง พระรัตนตรัย (สังฆคุณ 9) อริยสัจ 4 ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : จันท์ 5 ไตรลักษณ์ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) : วัฏฏะ 3 ปปัญจธรรม 3 ตัณหา มานะ ทิฏฐิ นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลु) : อัคคะ 3 มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) : มรรคมืองค์ 8 ปัญญา 3 สัมปยุตธรรม 7 บุญกิริยาวัตถุ 10 อุपाสมกรรม 7 มงคล 38 ในเรื่องศิลปวิทยา พบสมณะ พิงธรรมตามกาล สันทนาธรรมตามกาล พุทธศาสนสุภาษิต คือ อคฺคา หเว ชิตํ เสฺโย (ชนะคนนั้นแล ดีกว่า) ขมฺมจาริ สุขํ เสติ (ผู้ประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุข) ปมาโท มจฺจุโน ปทํ (ความประมาท เป็นทางแห่งความตาย) สุตฺตฺสํ ลภเต ปญฺญํ (ฟังด้วยศรัทธาได้ปัญญา) พระไตรปิฎก โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระอภิธรรมปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก พุทธปณิธาน 4 ในมหาปริณิพพานสูตร ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา อัคคา - อนัตตา การบริหารจัดการและเจริญปัญญา สวคณฺดแปล และแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจัดการและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธี คือ วิธีคิดแบบอริยสัจ และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำเอาหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระอัญญาโกณฑัญญะ พระมหาประสาธติเถรี พระเขมาเถรี พระเจ้าปเสนทิโกศล ชาวพุทธตัวอย่าง ม.จ.หญิงพูนพิสมัย ดิสกุล ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ หน้าที่ชาวพุทธ เรื่องหน้าที่ของพระภิกษุในการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและจริยวัตรอย่างเหมาะสม การปลูกจิตสำนึกในด้านการบำรุงรักษาวัดและพุทธสถานให้เกิดประโยชน์ การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตาม พุทธปณิธาน 4 ในมหาปริณิพพานสูตร การศึกษาเรียนรู้เรื่ององค์ประกอบของพระพุทธศาสนานำไปปฏิบัติและเผยแผ่ตามโอกาส การศึกษา การรวมตัวขององค์กรชาวพุทธ การเป็นศิษย์ที่ดีตามหลักทศเบื่องขวาในทศ 6 การเข้าค่ายพุทธบุตร การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ศาสนพิธี เรื่อง พิธีทำบุญ งานมงคล งานอวมงคล การนิมนต์พระภิกษุ การเตรียมเครื่องรับรอง การจตุรปูเทียน ข้อปฏิบัติในการเลี้ยวพระ การถวายข้าวพระพุทธ การถวายไทยธรรม การกรวดน้ำ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุในงานศาสนพิธีที่บ้าน การจัดเตรียมสถานที่ การสนทนา การแต่งกาย มรรยาทในการพูด การใช้คำพูดกับพระภิกษุตามฐานะ และการปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดีในท้องถิ่นต่างๆ สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหา เรื่องพระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัยและรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยรวม (กรมวิชาการ 2546: 136-135)

โรงเรียนบ้านป่าไร่ จังหวัดมุกดาหาร ก็ได้ดำเนินการจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ด้วย

2. วิธีการสอนแบบเบญจขันธ์

การสอนตามแนวพุทธวิธีมีหลายรูปแบบแต่ละรูปแบบจะมีความทันสมัยและสามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างดียิ่ง การสอนแบบเบญจขันธ์ก็เป็นการสอนตามแนวพุทธวิธีอีกรูปแบบหนึ่งที่จะนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

2.1 ความรู้เกี่ยวกับเบญจขันธ์ (ชั้น 5)

ชั้น 5 ส่วนประกอบห้าอย่างของชีวิต พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต 2546: 1-2) ได้อธิบายเกี่ยวกับเบญจขันธ์ หรือ ชั้น 5 ว่า พุทธธรรมมองเห็นสิ่งทั้งหลายในรูปของส่วนประกอบต่างๆ ที่มาประชุมกันเข้า ตัวตนแท้ของสิ่งทั้งหลายไม่มี เมื่อแยกส่วนต่างๆ ที่มีประกอบกันเข้าออกไปหมดก็จะไม่พบตัวตนของสิ่งนั้นเหลืออยู่ ตัวอย่างง่ายๆ ที่ยกขึ้นอ้างกันบ่อยๆ คือ “รถ” เมื่อนำส่วนประกอบทั้งหมดออกจากกัน ก็จะหาตัวตนไม่ได้ มีแต่ส่วนประกอบทั้งหลาย ซึ่งมีชื่อเรียกต่างๆ กันจำเพาะแต่ละอย่างอยู่แล้ว

เมื่อมองเห็นสภาพของสิ่งทั้งหลายในรูปของการประชุมส่วนประกอบเช่นนี้ พุทธธรรมจึงต้องแสดงต่อไปว่า ส่วนประกอบต่างๆ เหล่านั้นเป็นอย่างไร มีอะไรบ้างการแสดงส่วนประกอบต่างๆ เหล่านั้นย่อมทำได้หลายแบบสุดแต่วัตถุประสงค์จำเพาะของการแสดงแบบนั้นๆ แต่ในที่นี้จะแสดงแบบชั้น 5 ซึ่งเป็นแบบที่นิยมในพระสูตร

โดยวิธีการแบ่งแบบชั้น 5 (The Five Aggregates) พุทธธรรมแยกแยะชีวิต พร้อมทั้งองค์ประกอบทั้งหมดที่มีบัญญัติเรียกว่า “สัตว์” “บุคคล” ฯลฯ ออกเป็นส่วนประกอบต่างๆ 5 ประเภท หรือ 5 หมวด เรียกทางธรรมว่า เบญจขันธ์ คือ

1) รูป (Corporeality) ได้แก่ส่วนประกอบฝ่ายรูปทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือ สสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติ และพฤติกรรมต่างๆ ของสสารพลังงานเหล่านั้น

2) เวทนา (Feeling หรือ Sensation) ได้แก่ความรู้สึกลึกซึ้ง ทุกข์ หรือเฉยๆ ซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง 5 และทางใจ

3) สัญญา (Perception) ได้แก่ความกำหนดให้ หรือ หมายรู้ คือ กำหนดรู้อาการเครื่องหมายต่างๆ อันเป็นเหตุให้จำอารมณ์ (object) นั้นได้

4) สังขาร (Mental Formations หรือ Volitional Activities) ได้แก่องค์ประกอบหรือคุณสมบัติของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลางๆ ปฐมแปรการตรัสรู้ นึกคิดในใจ และการแสดงออกทางกายวาจา ให้เป็นไปต่างๆ เป็นที่มาของกรรม เช่น ศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ปัญญา โมหะ โสกะ โทสะ มานะ ทิฐิ อิสสา มัจฉริยะ เป็นต้น เรียกรวบอย่างง่าย ๆ ว่า เครื่องปรุงแต่งจิต เครื่องปรุงของความคิด หรือ เครื่องปรุงของกรรม

5) วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง 5 และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (2548: 162) ได้อธิบายความหมายของขั้น 5 หรือ เบญจขันธ์ว่า กองแห่งรูปธรรมและนามธรรมห้าหมวดที่ประชุมกัน เข้าเป็นหน่วยรวม ซึ่งบัญญัติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา-เขา เป็นต้น ส่วนประกอบห้าอย่างนี้รวมเข้าเป็นชีวิต

(Panca-Khandha : the Five Groups of Existence; Five Aggregates)

1) รูปขันธ์ (กองรูป ส่วนที่เป็นรูป ร่างกายพฤติกรรม และคุณสมบัติต่างๆ ของส่วนที่เป็นร่างกาย ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด สิ่งที่เป็นร่างพร้อมทั้งคุณและอาการ-

Rupa-khandha : corporeality)

2) เวทนาขันธ์ (กองเวทนา ส่วนที่เป็นการเสวยรสอารมณ์ ความรู้สึก สุข ทุกข์ หรือเฉยๆ -Vedana-khandha : feeling; sensation)

3) สัญญาขันธ์ (กองสัญญา ส่วนที่เป็นความกำหนดหมายให้จำอารมณ์นั้นๆ ได้ ความกำหนดได้หมายรู้ในอารมณ์ 6 เช่นว่า ขาว เขียว ดำ แดง เป็นต้น -Sanna-khandha : perception)

4) สังขารขันธ์ (กองสังขาร ส่วนที่เป็นการปรุงแต่ง สภาพที่ปรุงจิตให้ดีหรือชั่ว หรือเป็นกลางๆ คุณสมบัติต่างๆ ของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ ที่ปรุงแต่งคุณภาพของจิต ให้เป็นกุศล อุกุศล อัมภากุศล - Sankhara-khandha : mental formations; volitional activates)

5) วิญญาณขันธ์ (กองวิญญาณ ส่วนที่เป็นการรู้แจ้งอารมณ์ ความรู้อารมณ์ทางอายตนะทั้ง 6 มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ได้แก่ วิญญาณ 6 - Vinnana-khandha : Consciousness)

ขั้น 5 นี้ ย่อลงมาเป็น 2 คือ นามและรูป; รูปขันธ์จัดเป็นรูป 4 ขันธ์นอกนั้นเป็นนามอีกอย่างหนึ่ง จัดเข้าในปรมัตถธรรม 4: วิญญาณขันธ์เป็นจิต เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ เป็นเจตสิก รูปขันธ์ เป็นรูป ส่วนนิพพานเป็นขั้นวิมุตติ คือ พ้นจากขั้น 5

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก (2549: 58-59) ได้อธิบายเกี่ยวกับขั้น 5 ไว้ว่า ขั้น 5 คือ องค์ประกอบของชีวิต 5 ประการ ดังนี้

1) รูป คือส่วนที่เป็นร่างกาย รวมถึงพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกายด้วย เช่น การหมุนเวียนของโลหิต การหายใจ การเติบโตของร่างกาย นอกจากนี้ยัง หมายถึง สิ่งใดๆ ในโลก ในส่วนที่เป็นวัตถุ สิ่งเหล่านี้เรียกว่า “รูป” ซึ่งประกอบด้วยสิ่งดั้งเดิมทั้ง 4 เรียกว่า “ธาตุ 4” ทั้งสิ้น ได้แก่

- 1.1) ปฐวีธาตุ หรือ ธาตุดิน หมายถึง สิ่งที่มีลักษณะแข็ง
- 1.2) อาโปธาตุ หรือ ธาตุน้ำ หมายถึง สิ่งที่ไหลและเหลว
- 1.3) เตโชธาตุ หรือ ธาตุไฟ หมายถึง สิ่งทั้งหลายที่ร้อน
- 1.4) วาโยธาตุ หรือ ธาตุลม หมายถึง สิ่งทั้งหลายที่สั่นไหวเคลื่อนที่

2) เวทนา คือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นต่อสิ่งที่รู้นั้น มิได้หมายถึงความสงสารที่ใช้กันทั่วไป เวทนามีอยู่ 3 ประการ ได้แก่

- 2.1) สุขเวทนา หมายถึง ความรู้สึกสบายใจ
- 2.2) ทุกขเวทนา หมายถึง ความรู้สึกไม่สบายใจ
- 2.3) อุเบกขาเวทนา หมายถึง ความรู้สึกเฉยๆ

3) สัญญา หมายถึง การกำหนดหมายรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง การแยกแยะได้ว่าอะไร เป็นอะไร มิได้หมายถึงคำมั่นสัญญาในภาษาสามัญ สัญญานี้เป็นขั้นตอนถัดจากเวทนานั่นเอง

4) สังขาร หมายถึง สิ่งที่ปรุงแต่งจิต หรือ สิ่งทีกระตุ้นผลักดันให้มนุษย์กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง อาจเรียกได้ว่าเป็นแรงจูงใจสังขารเป็นผลรวมของการรับรู้ (วิญญาณ) ความรู้สึก (เวทนา) และความจำได้ (สัญญา) เช่น อาจรับรู้วัตถุสิ่งหนึ่ง (วิญญาณ) แล้วรู้สึกว่ายดี (เวทนา) สามารถจำได้ว่า เป็นวัตถุทรงกลม (สัญญา) แล้วเกิดแรงจูงใจผลักดันให้เอื้อมมือไปหยิบมาเพราะความอยากได้ ในขั้นตอนนี้เรียกว่า “สังขาร” สังขารจึงเป็นขั้นตอนที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมทั้งดีและชั่ว

5) วิญญาณ การรับรู้ผ่านประสาททั้ง 5 และใจ ได้แก่

- 5.1) จักขุวิญญาณ หมายถึง การรับรู้ทางตา หรือการเห็น
- 5.2) โสตวิญญาณ หมายถึง การรับรู้ทางหู หรือการได้ยิน
- 5.3) มานวิญญาณ หมายถึง การรับรู้ทางจมูก หรือการได้กลิ่น
- 5.4) ชิวหาวิญญาณ หมายถึง การรับรู้ทางลิ้น หรือการลิ้มรส
- 5.5) กายวิญญาณ หมายถึง การรับรู้ทางกาย หรือการสัมผัสทางกาย

5.6) มโนวิญญาณ หมายถึง การรู้ทางใจ หรือการคิด

เบญจขันธ์ หรือ ขันธ์ 5 นี้ปรากฏในหนังสือ นวโกวาท(ฉบับประชาชน) (2544:35-36) ว่า กายกับใจนี้ แบ่งออกเป็น 5 กอง เรียกว่า ขันธ์ 5 1. รูป 2. เวทนา 3. สัญญา 4. สังขาร 5. วิญญาณธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันเป็นกายนี้ เรียกว่า รูป ความรู้สึกอารมณ์ว่าเป็นสุข คือ สบายกาย สบายใจ หรือ เป็นทุกข์ คือ ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือเฉยๆ คือไม่ทุกข์ ไม่สุข เรียกว่า เวทนา

ความจำได้หมายรู้ คือ จารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อารมณ์ ที่เกิดกับใจได้ เรียกว่า สัญญา

เจตสิกกรรม คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ เป็นส่วนดีเรียกว่ากุศล เป็นส่วนชั่ว เรียกอกุศล เป็นกลางๆ ไม่ดีไม่ชั่วเรียกอัพยากุศล เรียกว่า สังขาร

ความรู้อารมณ์ในเวลาเมื่อรูปมากระทบตา เป็นต้น เรียกว่า วิญญาณ

ขันธ์ 5 นี้ ย่นลงเรียกว่านามรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมเข้าเป็นนามรูปกองเป็นรูป

ดังนั้น เบญจขันธ์หรือขันธ์ 5 จึงหมายถึง องค์ประกอบและระบบต่างๆทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยส่วนที่เป็นรูปคือร่างกายหรือกาย และส่วนที่เป็นนามหรือจิตซึ่งได้แก่ เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ

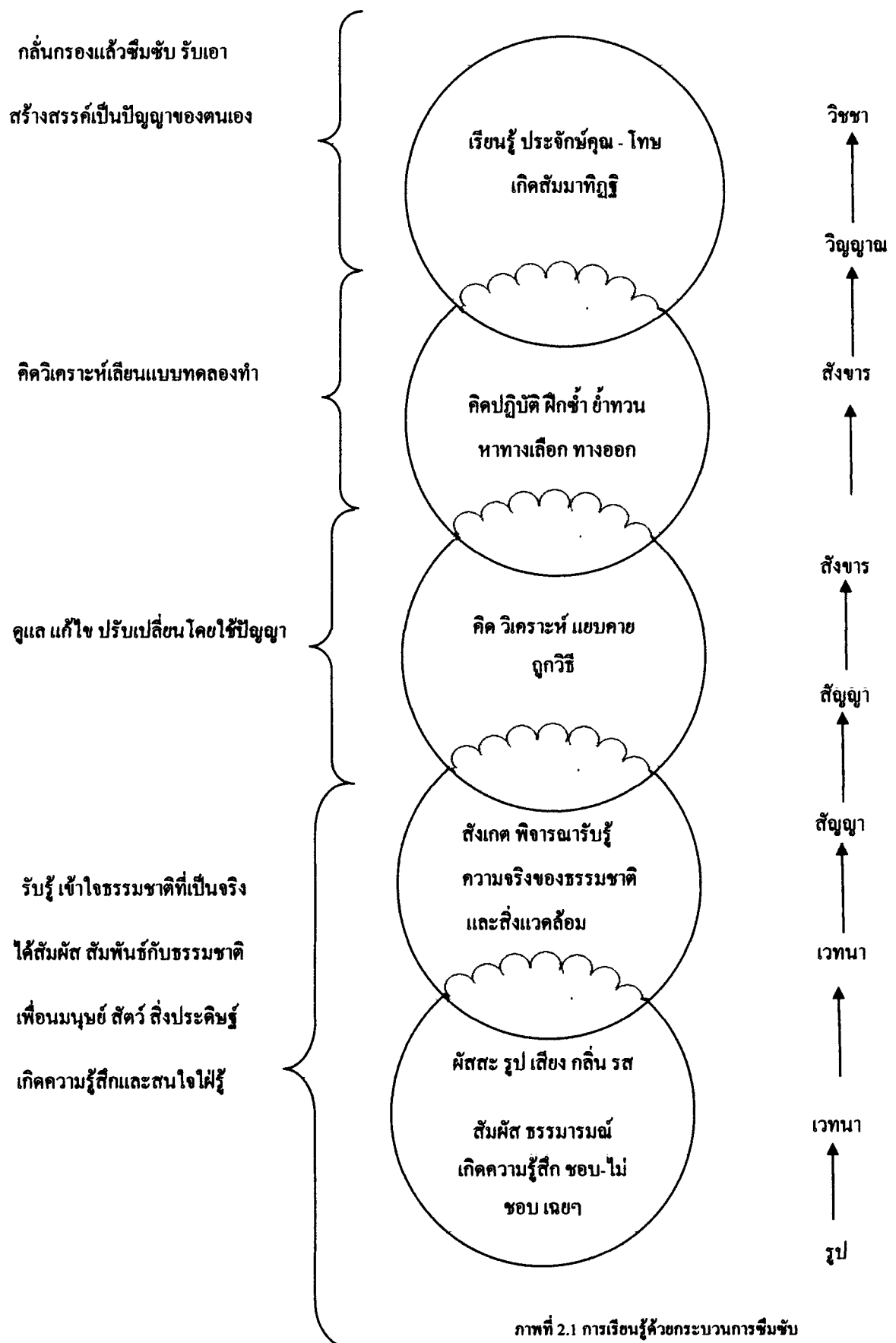
2.2 เบญจขันธ์กับการเรียนรู้

ขันธ์ 5 ซึ่งได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อกล่าวโดย สรุปก็คือ รูปกับนาม หรือ กายกับจิต ที่เป็นองค์ประกอบของมนุษย์ หลักการเรียนรู้ของมนุษย์นั้น พระพุทธศาสนาได้อธิบายว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตทั้งชีวิตของมนุษย์มีลักษณะเป็นองค์รวมของรูป (กาย) กับนาม (จิต) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่พัฒนาการหรือความเจริญเติบโตของชีวิต จากหลักการเรียนรู้นี้สมณอมรวิวัฒน์ ได้นำมาอธิบายวิธีการเรียนการสอนด้วยกระบวนการซึมซับ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนารูปกับนาม รวมกันเข้าเป็นชีวิต หรือ ขันธ์ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ความขื่อนี้อาจอธิบายให้เข้ากับศัพท์ทางครุศาสตร์ว่า การเรียนการสอนเป็นการพัฒนามนุษย์ด้านพฤติกรรม ความรู้สึก การรับรู้ การคิดพิจารณาและความรู้แจ้งทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนต้องใช้สติและปัญญาแก้ปัญหาการฝึกฝนอบรมโดยตลอด

หากจะอธิบายให้ชัดเจนขึ้น การพัฒนารูปกับนามเป็นฐานของการเรียนรู้ทั้งหมด
ของมนุษย์

รูป	จำแนกเป็น
	(1) รูปกาย รูปร่าง คือ โครงสร้าง
(กาย)	ประกอบเป็นร่างกายมนุษย์ (Body)
	(2) รูปลักษณะ (Appearance)
	(3) พฤติกรรม อากักร การกระทำ ท่วงท่า ท่วงที (Performance)
นาม(จิต)	จำแนกเป็น
	(1) เวทนา - ความรู้สึก (Feeling, Sensation)
	(2) สัญญา - การกำหนดได้ (Perception)
	(3) สังขาร - การปรุงแต่งจิต (Mental Formation)
	(4) วิญญาณ - การรู้แจ้ง (Knowledge, Consciousness)

การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการผสมผสาน ทั้งกายและจิต และต้องพัฒนาทั้ง 2 ด้านไปพร้อมกัน
ดังภาพที่แสดงการเรียนรู้ด้วยกระบวนการซึมซับต่อไปนี้ (ศุมน อมรวิวัฒน์ 2542: 13-14)

ภาพที่ 2.1 การเรียนรู้ด้วยกระบวนการซึมซับ

■ ที่มา สุมน อมรวิวัฒน์ (2542: 14)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต 2546: 24-25) ได้กล่าวว่า ชั้นทั้ง 5 อาศัยซึ่งกันและกัน รูปชั้นเป็นส่วนของกาย นามชั้นทั้งสี่เป็นส่วนใจ มีทั้งกายและใจจึงจะเป็นชีวิต กายกับใจ ทำหน้าที่เป็นปกติและประสานสอดคล้องกัน ชีวิตจึงจะดำรงอยู่ได้ดี ตัวอย่าง เช่น กิจกรรมของจิตใจ ต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับโลก ซึ่งเกิดขึ้นด้วยอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งต้องกาย ผ่านเข้ามาทาง ตา หู จมูก ลิ้น และกาย อารมณ์ทั้งห้าก็ดี ตา หู จมูก ลิ้น กายก็ดี ต่างก็เป็นรูปธรรมอยู่ใน รูปชั้น คือ เป็นฝ่ายกาย

นามชั้น 4 มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและส่งผลอิทธิพลเป็นปัจจัยแก่กันการเกิดขึ้นของนามชั้นทั้งสี่เหล่านั้น ตามปกติจะดำเนินไปตามกระบวนการธรรม ดังนี้

“ เพราะผัสสะ (ตา หู ฯลฯ + รูป เสียง ฯลฯ + วิญญาณ) เป็นปัจจัยการเสวยอารมณ์ (เวทนา) จึงมี; บุคคลเสวยอารมณ์ใด ย่อมหมายรู้อารมณ์นั้น (สัญญา) หมายรู้อารมณ์ใด ย่อมตรัสรู้การอารมณ์นั้น (สังขาร) ”

ตาโรช บัวศรี (อ้างใน พจนานุกรมศัพท์ 2545: 10) อธิบายว่า การศึกษา คือ การพัฒนาชั้น 5

รูป (ร่างกาย) องค์ประกอบของสรีระ

เวทนา (ความรู้สึกนึกคิด เจตคติ ประสบการณ์การเรียนรู้)

สัญญา (ความจำ ความซาบซึ้ง ความแม่นยำ)

สังขาร (ความคิด การนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์)

วิญญาณ (ความรู้ที่ได้รับและประโยชน์)

การพัฒนาชั้น 5 จัดได้ว่าเป็นฐานขั้นต้นของการเรียนรู้ แต่ยังไม่บรรลุถึงการเกิดปัญญา คือ การรู้ถูกต้อง รู้ครอบคลุม และรู้ตามความเป็นจริง การเรียนรู้ที่แท้จึงต้องมีการพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการและฝึกปฏิบัติ (ภาวนา) จนประจักษ์ผลเป็นความรู้ที่แท้ ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ของการเรียนรู้มาเกื้อหนุน (สุมน อมรวิวัฒน์ 2542: 24)

ผลสูงสุดที่เกิดจากการพัฒนาเบญจชั้นหรือชั้น 5 คือความรู้ที่แท้ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า วิชา

2.3 ความเป็นมาและหลักการของวิธีการสอนแบบเบญจชั้น

2.3.1 ความเป็นมาของวิธีการสอนแบบเบญจชั้น

ทิพย์เกสร บุญอำไพ (2537: 8) กล่าวว่า การสอนแบบเบญจชั้นเป็นระบบการสอนที่ เปริ่ง กุมุท ได้เป็นผู้คิดค้นขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2528 โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า เบญจชั้น หรือ ชั้น 5 มาประยุกต์เข้ากับการเรียนการสอน เพื่อเป็นแนวทางในการสอนจริยศึกษาอันจะช่วยพัฒนาจิตใจของผู้เรียนให้เป็นผู้มีศีลธรรม คุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม

2.3.2 หลักการของวิธีการสอนแบบเบญจชั้น

ทิพย์เกสร บุญอำไพ (2537: 8-9) ได้อธิบายหลักการสอนและวิธีการจัดการเรียนการสอนแบบเบญจชั้นมีองค์ประกอบอยู่ 5 ส่วน คือ รูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้น ทั้งห้าส่วนนี้เป็นเรื่องของชีวิตของคนเราจะต้องเข้าไปสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมทั้งกายและใจ เกิดการยึดมั่นในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นขั้นตอนของการทำให้เกิดกิเลสขึ้นในจิตใจของคน เปริ่ง กุมุท เชื่อว่า การจัดการเรียนการสอนที่จะให้ผู้เรียนยึดมั่นในคุณธรรมนั้นน่าจะใช้ขั้นตอนของเบญจชั้นได้ โดยการควบคุมให้ผู้เรียนมีการกระทำทางกายและจิตใจตามลำดับ ตั้งแต่การควบคุมสิ่งเร้าหรือ รูปและมีการรับรู้สู่จิตใจจนกระทั่งลึกเข้าถึงการวิเคราะห์ สังเคราะห์ สภาวะธรรมที่รับเข้ามาหรือสัญญา แล้วพิจารณาในแง่ดีและชั่วเห็นการยอมรับในแง่ใดหรือสังขาร แล้วก็ให้ส่วนที่ยอมรับนั้นตกตะกอนเป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกที่ถาวรในจิตใจขึ้น หรือกล่าวได้ว่าวิญญาณ คือคุณธรรมได้ถูกสะสมขึ้นอีกส่วนหนึ่งแล้วท่านกล่าวว่า การสอนแบบเบญจชั้นนี้เป็นธรรมชาติที่สุดที่จะทำให้เกิดคุณธรรมได้ลึกที่สุดในจิตใจแต่ละระยะเวลาของการพัฒนาจิตใจตามขั้นตอนทั้งห้านี้สำหรับผู้เรียนแต่ละคนย่อมแตกต่างกันออกไป บางคนอาจใช้เวลานาน และบางคนก็อาจใช้เวลาเร็วกว่า การจัดการเรียนการสอนตามลำดับขั้นตอนอย่างเป็นระบบจึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดคุณธรรมฝังใจตามเป้าหมายวิธีการสอนแบบเบญจชั้นมีห้าขั้นเรียงตามลำดับดังนี้

- 1) ขั้นกำหนดและเสนอสิ่งเร้า
- 2) ขั้นรับรู้
- 3) ขั้นวิเคราะห์เหตุผลและตั้งเคราะห์ความรู้สึกรู้
- 4) ขั้นตัดสินใจความดีงาม
- 5) ขั้นก่อเกิดอุปนิสัย หรือคุณธรรมฝังใจ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545: 176) ได้อธิบายวิธีการสอนแบบเบญจขั้นไว้ ดังนี้ การสอนแบบเบญจขั้นใช้หลักการยึดมั่นถือมั่นในขั้น 5 อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ขั้นกำหนดและเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป) โดยครูกำหนดสิ่งเร้าเป็นสิ่งที่สัมผัสรับรู้แล้วเกิดอารมณ์ ความรู้สึก เป็นสถานการณ์หลายๆ สถานการณ์
- 2) ขั้นรับรู้ (ขั้นเวทนา) ครูควบคุมอารมณ์การสัมผัสให้นักเรียนได้สัมผัสโดยอายตนะทั้ง 6 ให้ถูกต้อง ทางการรับรู้อย่างแท้จริง และใช้คำถามการเรียนการสอนการรับรู้
- 3) ขั้นวิเคราะห์เหตุผลและตั้งเคราะห์ความรู้สึกรู้ (ขั้นสัญญา) ครูตั้งคำถามเพื่อให้นักเรียนคิดแยกแยะว่า มีอะไรเกิดขึ้น ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร ผลเป็นอย่างไร ใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนสรุปความรู้สึกรู้ ขั้นตอนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ
- 4) ขั้นตัดสินใจความดีงาม (ขั้นสังขาร) เป็นขั้นให้นักเรียนพิจารณา ความผิด ความถูก ความดีงาม ความชั่วร้าย ความเหมาะสม ควรประพฤติ และไม่ควรประพฤติ
- 5) ขั้นก่อเกิดอุปนิสัยหรือคุณธรรมฝังใจ (ขั้นวิญญาณ) เป็นขั้นใช้คำถามเพื่อโน้มน้าความดีหรือความรู้สึกรู้อันชอบธรรมเข้ามาไว้ในใจของตน เป็นคำถามให้นักเรียนตอบโดยคำนึงถึงตนเองเป็นที่ตั้ง

เปเร็อง กุมุท ผู้คิดค้นวิธีการสอนจริยธรรมได้กล่าวถึงการสอนแบบเบญจขั้นไว้ ดังนี้

เรื่องของเบญจขั้น เป็นเรื่องของกำยึดมั่นถือมั่นในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ อันเป็นขั้นตอนของการทำให้เกิดกิเลสขึ้นในจิตใจ หรือ กมลสันดานของคนโดยเริ่มก่อตัวขึ้นที่ด่านแรก คือ รูป แล้วก็ผ่านการรับรู้เข้าสู่จิตใจเป็นด่านๆ ไป มีการปรุงแต่ง และฝังตัวเกาะอยู่ในจิตใจเพิ่มขึ้นทุกขณะถ้าหากไม่มีการยับยั้งเสียดในด่านต่างๆ ในทำนองเดียวกัน

การยึดมั่นถือมั่นในคุณธรรมจึงน่าจะใช้ขั้นตอนของเบญจขันธ์ได้ โดยการควบคุมให้ผู้เรียนมีการกระทำทางกายและจิตใจไปตามลำดับ ตั้งแต่การควบคุมสิ่งเร้า หรือรูป การรับรู้เข้าสู่จิตใจหรือเวทนา ลึกลงไปถึงการวิเคราะห์ สังเคราะห์สภาวะธรรมที่รับเข้ามาหรือสัญญา และพิจารณาแง่ดีและชั่วภายหลังที่วิเคราะห์ สังเคราะห์แล้วว่าเห็นควรยอมรับแง่ใด หรือสังขาร แล้วก็ให้ส่วนที่ยอมรับนั้นตกตะกอนเป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกที่ถาวรในจิตใจ หรืออาจกล่าวได้ว่า วิญญูญาณคุณธรรมได้ถูกสะสมขึ้นอีกส่วนหนึ่งแล้ว

การสอนแบบนี้ จึงลอกเลียนขั้นตอนทั้งห้าของเบญจขันธ์ เพราะเป็นวิธีธรรมชาติที่สุด เป็นเรื่องเฉพาะตัวที่สุด และถ้าจะเกิดคุณธรรมอะไรขึ้นก็เกิดขึ้นได้ลึกที่สุด นอกจากนี้ระยะเวลาของด้านจิตใจตามขั้นตอนทั้งห้าสำหรับผู้เรียนแต่ละคนย่อมแตกต่างกันไป บางทีบางคนอาจใช้เวลานาน หรือเร็วกว่าบางคนและทั้งห้าขั้นอาจไปไวขนาดลัดมือเดียว หรืออาจกินเวลาเป็นชั่วโมง เป็นวันเป็นสัปดาห์ และเป็นเดือนสำหรับบางคนก็ได้

วิธีการสอนแบบเบญจขันธ์ มีห้าขั้นเรียงตามลำดับดังนี้

1. ขั้นกำหนด และเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป)
2. ขั้นรับรู้ (ขั้นเวทนา)
3. ขั้นวิเคราะห์เหตุผลและสังเคราะห์ความรู้ลึก (ขั้นสัญญา)
4. ขั้นตัดสินใจความดีงาม (ขั้นสังขาร)
5. ขั้นก่อเกิดอุปนิสัย หรือคุณธรรมฝังใจ (ขั้นวิญญูญาณ)

ทั้งห้าขั้นนี้ ขั้นแรกเท่านั้นที่เป็นขั้นของการจัดสภาวะธรรมภายนอก (รูป) เพื่อให้กายกระทบ ส่วนอีกสี่ขั้นถัดมาเป็นเรื่องของการกระทำทางจิต (นาม) ซึ่งจะค่อยๆ เพิ่มความเข้มข้นทางความรู้สึกและเกิดการยอมรับขึ้นในที่สุด สี่ขั้นหลังนี้ จึงขึ้นอยู่กับการใช้คำถามให้เหมาะสมกับขั้น เพื่อให้ผู้เรียนคิดพิจารณาเห็นธรรมตามไปตามลำดับ

ขั้นที่ 1 ขั้นกำหนดและเสนอสิ่งเร้า วิธีการสอนแบบเบญจขันธ์ถือว่าขั้นนี้สำคัญมาก สิ่งเร้าจะต้องเป็นสิ่งที่สัมผัสรับรู้แล้วเกิดอารมณ์ความรู้สึกยิ่งมากยิ่งดี ถ้ารับรู้แล้วเฉยๆ ถือว่าใช้ไม่ได้กับวิธีนี้ นอกจากสิ่งเร้าที่ให้อารมณ์ยังจะต้องแฝงลักษณะความดีความชั่ว ซึ่งสอดคล้องหรือเกี่ยวข้องกับคุณธรรมที่ถูกฝังอยู่อย่างครบถ้วนหรือเป็นส่วนมาก สิ่งเร้าเหล่านี้อาจไม่ใช่มีชุดเดียว อาจมีหลายชุดเพื่อซ้ำหรือให้ครอบคลุมลักษณะของคุณธรรมนั้นอย่างครบถ้วนสิ่งเร้าดังกล่าวอาจ

ได้แก่ การสร้างสถานการณ์ การแสดงบทบาท การละเล่น เช่น ละคร หรือ หุ่นเชิดนิ้วมือ นิทานประกอบภาพ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น การเลือกข่าวหนังสือพิมพ์เพื่อมาเล่า สมมติว่าเกี่ยวกับ รถสิบล้อชนกับรถสองแถว ซึ่งบรรทุกพระสงฆ์และลูกศิษย์กลับจากงานนิมนต์ฉันเพล ด้วยความ คึกคะนองและประมาทของคนขับรถสองแถวแซงรถคันหน้าบังเอิญรถสิบล้อคันดังกล่าว แล่นสวนมาทำให้เกิดประสานงานกันอย่างแรง คนขับรถถูกอัดตายคาที่นั่ง พระสงฆ์บางรูปถึงแก่ มรณภาพตรงนั้นบางรูปไปมรณภาพที่โรงพยาบาลและได้รับบาดเจ็บสาหัสอีกทั้งพระและลูกศิษย์ซึ่งเป็นสิ่งร้าย สำหรับสอนโทษของการขับรถโดยคนองหรือประมาท

ขั้นที่ 2 ขั้นรับรู้ ผู้สอนจะต้องควบคุมสิ่งเร้า และสัมพัทธ์การรับรู้ให้ถูกช่องทางของการรับรู้ให้ถูกช่องทางของการรับรู้อย่างแท้จริง อะไรที่เป็นสิ่งเร้าสำหรับให้เห็นต้องให้เห็นอะไรที่ต้องรับรู้ด้วยประสาทรับรู้ใดต้องให้ผ่านประสาทรับรู้ที่จริงๆ ถ้าต้องรู้สีกก็ต้องให้สัมผัสให้รู้ด้วยการฟังไม่ได้ นอกจากนี้ สิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ การใช้คำถาม และแนะแนวทางการรับรู้เพื่อให้สังเกต ด้วยการดู การฟัง การจับต้อง การชิมลิ้มรส และการดมกลิ่นหรือให้เข้าร่วมในสถานการณ์อย่างเต็มตัว และเพื่อไม่ให้มีอะไรขาดไปในการรับรู้เท่าที่สามารถทำได้

คำถามแนะแนวทางการรับรู้ ควรจะมีรูปแบบดังนี้

“เกิดเรื่องอะไรขึ้นบ้าง” หรือ “เรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร”

“ใคร? ทำอะไร? ที่ไหน? เมื่อไร? ผลเป็นอย่างไร?”

สรุปแล้วในขั้นนี้ ผู้สอนจะทำสองอย่าง คือ (1) เสนอเรื่องราว (2) ตั้งคำถามแนะแนวทางการรับรู้

ตัวอย่างเช่น เล่าเรื่องรถชนกันดังกล่าวให้ผู้เรียนฟัง หรือให้ผู้เรียนอ่านข่าวนั้นจากหนังสือพิมพ์ที่ตัดมาให้คนอื่น ๆ ฟังด้วย และตั้งคำถามทำนองที่เสนอไว้ข้างต้น เช่น “เรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร?” หรือจะค่อยๆถามเอาเรื่องออกมาจากผู้เรียนตามลำดับตั้งแต่ต้นจนจบ

ขั้นที่ 3 ขั้นวิเคราะห์เหตุผล และสังเคราะห์ความรู้สึก วิธีของขั้นนี้คือการใช้คำถามเพื่อให้ผู้เรียนคิดแยกแยะการรับรู้ที่ผ่านมาในขั้นที่ 2 ว่าในสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นนั้นมีอะไรเป็นต้นเหตุ เมื่อเกิดขึ้นแล้วมีผลเป็นอย่างไร เป็นต้น แล้วก็ใช้คำถามเพื่อให้ผู้เรียนสรุปความรู้สึกขั้นต้นที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของเขาว่า ปรากฏการณ์ที่เขาวิเคราะห์นั้น เขารู้สึกอย่างไร รู้สึกว่า เขาเกลียด เขากลัว เขาชอบหรือไม่ชอบอะไรทำนองนี้หรือไม่เพียงใด

ดังนั้น ขั้นนี้เป็นขั้นของการใช้คำถามให้คิดถึงเหตุผล และถามความรู้สึกต่อจากขั้น
รับรู้รูปแบบของคำถามอาจมี ดังนี้

- (1) “อะไรเป็นเหตุที่ทำให้เกิดผล (ตามเรื่องที่เสนอ) เช่นนั้นขึ้น ”
“ ถ้าไม่ต้องการให้เกิดผล (ตามเรื่องที่เสนอ) เช่นนั้น ควรจะทำเช่นใด (เหตุ) ”

คำถามหลังนี้ เป็นการถามเพื่อให้คิดหาเหตุผลเชิงแย้งเหตุการณ์ ซึ่งก็ใช้ได้เหมือนกัน
ต่อไปก็ถามคำถามสังเคราะห์รู้สึก ซึ่งคำตอบ จะเป็นไปตามความรู้สึกในใจของผู้เรียนต่อเหตุการณ์
ที่รับรู้มา มีรูปแบบดังนี้

- (2) “ เธอฟัง (อ่าน ดู ลอง ทำ ชิม) แล้วรู้สึกอย่างไร ” ในเหตุการณ์รถชนกัน
คำถามที่หนึ่งอาจได้คำตอบทำนองว่า “ ถ้าคนขับรถสองแถวไม่แซงขึ้นไปพระก็ไม่ต้องตาย ”

คำถามที่สองเกี่ยวกับความรู้สึก ผู้เรียนอาจจะตอบทำนองว่า “ ฟังแล้วรู้สึกเสียใจได้ ”
“ น่ากลัว ” “ ไม่ชอบคนขับรถเร็วแบบนี้ ” ซึ่งการตอบเช่นนี้เท่ากับว่า ขั้นนี้เขากำลังสร้างความรู้สึก
ต่อเหตุการณ์ขึ้นในจิตใจส่วนหนึ่งแล้วซึ่งจะนำไปสู่การปลูกฝังความรู้สึกนึกคิดขั้นต่อไป

ขั้นที่ 4 ขั้นตัดสินใจความดีงาม ขั้นนี้เพื่อให้ผู้เรียนพิจารณาความถูกต้องความดีงาม ความ
ชั่วร้าย ความเหมาะสม ความไม่เหมาะสม สมควรประพฤตินหรือไม่สมควรประพฤติน

การจะให้ผู้เรียนพิจารณาทำนองนี้ ผู้สอนจะต้องตั้งคำถามให้พิจารณา รูปแบบของคำถาม
ให้พิจารณาควรเป็น ดังนี้

- “ (การกระทำเช่นนั้น) ดี หรือไม่ดี ” ตามด้วย “ ทำไมจึงว่าดี (หรือไม่ดี) ”
“ (เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้) เป็นผลเสีย หรือดีแก่คนอื่น หรือแก่เราเอง ” ตามด้วย “ เพราะ
อะไร ”
“ (สิ่งที่เกิดขึ้นนั้น) น่ารังเกียจ หรือน่ายกย่อง ” ตามด้วย “ ทำไมจึงน่ารังเกียจ
(หรือน่ายกย่อง) ”

“ สังคมจะเป็นเช่นไร ถ้ามีคนทำแบบนี้ ”

คำตอบเชิงวิจารณ์ส่วนดีไม่ดีนี้ ถ้าผู้เรียนวิจารณ์ได้ก็เท่ากับในใจของเขามีความดีมา
ตัดสินใจสิ่งที่เขาได้วิเคราะห์และรู้สึกในขั้นก่อนๆ ทำให้เขาคิดความดีเข้ามาไว้ในใจได้อีกขั้นหนึ่ง
อย่างตัวอย่างเรื่องรถชนกัน เขาจะวิจารณ์ว่า

“ มันเป็นผลเสีย เพราะจะทำให้พระต้องตาย (มรณภาพ) ”

“คนแบบนี้ น่ารังเกียจ เป็นคนเลว เพราะคึกคะนองไม่เข้าเรื่อง”

“ถ้าคนขับรถเป็นแบบนี้ อีกหน่อยก็ตายกันหมด”

แสดงว่าผู้เรียนเริ่มรู้สึกว่าการขับรถโดยประมาทและคึกคะนองนั้นไม่ดี

ในทางตรงกันข้าม เขายังรู้สึกว่า คนขับรถน่าจะขับด้วยความเรียบร้อยไม่ประมาท

ความดีในเรื่องนี้ เริ่มเข้ามาในใจ หรือความรู้สึกของเขามากขึ้น แต่การตัดสินใจวิเคราะห์ค่าในขั้นนี้เขาอาจยังยึดค่านิยมที่เป็นประเพณีของสังคม หรือเอาตามสังคมอยู่

ขั้นที่ 5 ขั้นก่อเกิดอุปนิสัย หรือคุณธรรมฝังใจ ขั้นนี้เป็นขั้นของการใช้คำถามเพื่อโน้มนำ (ความดี หรือความรู้สึกอันชอบธรรม) เข้ามาไว้ในใจของคน เป็นคำถามที่ถามให้ผู้เรียนตอบโดยคิดถึงใจตนเองเป็นที่ตั้งรูปแบบของคำถามในขั้นนี้อาจมี ดังนี้

“ถ้าเป็นเธอ เธอจะทำเช่นนั้นหรือไม่” และอาจถามด้วย “เพราะอะไร”

“ถ้าเป็นเธอ เธอจะทำอย่างไร” และอาจถามด้วย “เพราะอะไร”

ในกรณีเรื่องโทษของการประมาทในการขับรถ ผู้เรียนจะต้องนึกถึงใจตนเองว่าเขาจะทำหรือไม่อย่างคนขับรถสองแถว ถ้าเขาตัดสินใจว่า เขาไม่ทำอย่างนั้นเด็ดขาด แปลว่าในใจของเขายอมรับคุณค่าของความไม่ประมาทขึ้นในความรู้สึกของจิตใจแล้ว

การสอนหรือปลูกฝังความรู้สึกทั้ง 5 ขั้นนี้ เป็นการต่อเนื่องกันชนิดแทบไม่มีตะเข็บเลย จะเห็นว่าแต่ละขั้นตอนเหมือนขั้วไม้ไผ่ทำในขั้นต่อไป ซึ่งก็เป็นเช่นนั้น ที่เขานี้ก็เหมือนการแสดงกายบริหารร่างกายแบบปิดจิ้งหะ แต่ถ้าเปิดจิ้งหะหรือทำติดต่อกันไปแล้วมันจะกลมกลืนกันไปเป็นธรรมชาติ แทบมองไม่ออกว่ามันต่อกันตรงไหน แต่ผู้ชำนาญย่อมสามารถจับได้ด้วยการสังเกตการใช้คำถาม เพราะคำถามเป็นตัวบ่งชี้ความต้องการของการคิดแต่ละขั้น และมีรูปแบบของมัน โดยเฉพาะ

คุณธรรมหนึ่งๆ ควรจะเปลี่ยนแปลงสิ่งเร้าให้ต่างกันเพื่อไม่ให้เกิดการเบื่อหน่าย แต่ขั้นตอนและรูปแบบของคำถามก็คงขึ้นพื้นฐานเหมือนที่กล่าวไว้ในขั้นที่ 2-5 ทุกประการ

สิ่งที่เราต้องการเป็นผลสุดท้ายว่า จากการสอนคุณธรรมหนึ่งด้วยสิ่งเร้าแปลกๆ กัน คุณธรรมนั้นเกิดขึ้นมากหรือน้อย หรือเกิดขึ้นหรือไม่ในผู้เรียนแต่ละคน เราจะต้องมีการวัดกันเหมือนกับการสอบจิตนั่นเอง เรื่องนี้ต้องอาศัยเครื่องมือวัด ที่ผู้เชี่ยวชาญทางการวัดทัศนคติหรือค่านิยมจะช่วยให้ คำถามของข้อสอบจิตแบบนี้ จะไม่ถามจากเหตุการณ์ในเรื่อง (ของสิ่งเร้า) ต่างๆ

ที่ผ่านมาแต่เป็นการถามถึงความรู้สึกที่แท้จริงของผู้เรียนแต่ละคนในแต่ละคุณธรรมออกมา คำถามที่ถามตรงๆ ไม่ได้ ต้องถามอ้อมแบบ Verbal Projective Technique ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อความแสดงสถานการณ์ที่สมมติขึ้นมาแล้วให้ผู้ตอบคิดว่า เขาเองเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยหรือคิดว่าควรทำหรือไม่ควรทำอะไรในสถานการณ์ดังกล่าวมาน้อยเพียงใด

จากวิธีการที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า วิธีการสอนแบบเบญจขันธ์มีส่วนคล้ายคลึงกับขั้นการสอนด้านความรู้สึก(Affective Domain) ของบลูม (Bloom 1964: 95) ซึ่งแบ่งลำดับขั้นการสอนเป็น 5 ขั้นเหมือนกัน พอจะเปรียบเทียบได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.4 เปรียบเทียบการจัดลำดับขั้นการสอนด้านความรู้สึกของบลูม(Bloom) กับลำดับขั้นการสอนจริยศึกษาโดยวิธีเบญจขันธ์

ลำดับขั้นการสอนด้านความรู้สึกของบลูม (Bloom)	ลำดับขั้นการสอนจริยศึกษาโดยวิธีเบญจขันธ์
1. ขั้นรับรู้ (Receiving) 2. ขั้นตอบสนอง (Responding) 3. ขั้นเห็นคุณค่า (Valuing) 4. ขั้นจัดระบบ (Organization) 5. ขั้นเกิดกิจนิสัย (Characterization)	1. ขั้นเสนอสิ่งเร้า (รูป) 2. ขั้นใช้คำถามเพื่อการรับรู้ (เวทนา) 3. ขั้นใช้คำถามเพื่อวิเคราะห์เหตุผลและ สังเคราะห์ความรู้สึกเบื้องต้น (สัญญา) 4. ขั้นใช้คำถามเพื่อตัดสินความดีงาม (สังขาร) 5. ขั้นใช้คำถามประเมินคุณธรรมส่วนตัว ก่อเกิดอุปนิสัย (วิญญาณ)

(เปรื่อง กุมุท อ่างในพิพัฒน์ ปิ่นจินดา 2531: 26-31)

ดังนั้น วิธีการสอนแบบเบญจขันธ์ จึงเป็นวิธีการสอนโดยผ่านกระบวนการ 5 ขั้น ได้แก่ ขั้นกำหนดและเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป) ขั้นรับรู้ (ขั้นเวทนา) ขั้นวิเคราะห์เหตุผลและสังเคราะห์ความรู้สึก (ขั้นสัญญา) ขั้นตัดสินความดีงาม (ขั้นสังขาร) และขั้นก่อเกิดอุปนิสัยหรือคุณธรรมฝังใจ (ขั้นวิญญาณ)

3. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้มนุษย์รู้จักฝึกฝนการคิด เพื่อจะได้นำความคิดที่ดีและชอบไปเป็นฐานในการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนให้บรรลุผล คือ ความพ้นทุกข์ทั้งปวง วิธีคิดที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้นั้นเรียกว่า วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ(วิธีคิดโดยแบบคาย) ซึ่งเมื่อแยกย่อยออกไปก็จะมี 10 วิธีด้วยกันซึ่งวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยก็เป็น 1 ใน 10 วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการไว้ว่า ประกอบด้วยลักษณะการคิด 4 ประการ ดังนี้

1) อุบายมนสิการ แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คืออย่างมีวิธี หรือคิดถูกวิธี หมายถึง คิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้าแนวกบัสจะ ทำให้ยังรู้ลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

2) ปถมนสิการ แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือ คิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้ หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึงความคิดเป็นระเบียบ

3) การณมนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุ หรือคิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือคิดอย่าง มีเหตุผล หมายถึงการคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัยพิจารณาสืบสาวหาสาเหตุ ให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

4) อุปปาทกมนสิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการ คิดอย่างมีเป้าหมาย ท่านหมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม เช่น ปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหาวคกลัว ให้หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติ หรือทำให้จิตใจ เข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต 2546: 670)

วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย จัดอยู่ในลักษณะการคิดแบบการณมนสิการ ซึ่งเป็น การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต 2546: 676) ได้อธิบายวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยไว้ว่า วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ พิจารณาปรากฏการณ์ ที่เป็นผลให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริง หรือ พิจารณาปัญหาหาหนทางแก้ไข ด้วยการค้นหาเหตุปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา อาจเรียกว่า วิธีคิดแบบอทัปปัจจยดา หรือคิดตามหลักปฏิจจนูปบาท จัดเป็นวิธี โยนิโสมนสิการ

แบบพื้นฐาน ดังจะเห็นว่า บางครั้งท่านใช้บรรยายการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า วิธีนี้ก็กล่าวตามบาติพบแนวปฏิบัติ ดังนี้

ก. คิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ โดยอริยสาวกโยนิโสมนสิการ การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดขึ้นพร้อมกันว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”

ข. คิดแบบสอบสวน หรือตั้งคำถาม เช่น พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาว่า “เรานั้นได้มีความคิดว่าเมื่ออะไรมีอยู่หนอ อุปาทานจึงมี อุปาทานมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย? ถ้าดับนั้น เพราะเราโยนิโสมนสิการจึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า เมื่อตัณhamีอยู่ อุปาทานจึงมี อุปาทานมี เพราะตัณหาเป็นปัจจัย; ถ้าดับนั้น เราได้มีความคิดว่าเมื่ออะไรมีอยู่หนอ ตัณหาจึงมี ตัณhamีเพราะอะไรเป็นปัจจัย? ถ้าดับนั้น เพราะเราโยนิโสมนสิการ จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า เมื่อเวทนามีอยู่ ตัณหาจึงมี ตัณhamี เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ฯลฯ”

สมณ อมรวิวัฒน์ (2535: 38-39) ได้สรุปวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยว่า คือ การพิจารณาเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นผลของการกระทำต่างๆ แล้วสืบค้น สืบสาวไปถึงสาเหตุและส่วนประกอบที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้น วิธีการคิดสืบสาวหาสาเหตุอาจทำโดยการหาความสัมพันธ์หรือการตั้งคำถามแล้วหาคำตอบก็ได้

ตัวอย่าง

“ชาวบ้านเรียนจบประถมศึกษา 10 ปี แล้วอ่านหนังสือไม่ออก”

ชาวบ้านอ่านไม่ออกเพราะอะไร? เพราะลืมการอ่าน

ลืมการอ่านเพราะอะไร? เพราะไม่ได้อ่านมานานแล้ว

ไม่ได้อ่านมานานแล้วเพราะอะไร? เพราะไม่มีหนังสืออ่าน

ไม่มีหนังสืออ่านเพราะอะไร? เพราะไม่มีผู้ส่งหนังสือให้อ่าน

ไม่มีผู้ส่งหนังสือให้เพราะอะไร? เพราะขาดเงินทุนในการซื้อส่ง

ขาดเงินทุนซื้อส่งเพราะอะไร? เพราะไม่มีองค์กรใดตั้งงบประมาณไว้เพียงพอ

ไม่มีองค์กรตั้งงบประมาณไว้เพราะอะไร? เพราะไม่มีองค์กรใดเห็นความสำคัญ

องค์กรไม่เห็นความสำคัญเพราะอะไร? เพราะผู้บริหารไม่ตระหนักคุณค่า

ของการอ่านหนังสือ

เมื่อคิดสืบสาวไปถึงเหตุปัจจัยแล้วก็จะได้คำตอบว่า

เพราะผู้บริหารตระหนักคุณค่าของการอ่าน องค์การต่างๆ จึงเห็นความสำคัญ
 เพราะองค์การต่างๆ เห็นความสำคัญ องค์การทั้งหลายจึงตั้งงบประมาณซื้อหนังสือส่ง
 เพราะมีเงินทุนซื้อหนังสือส่ง จึงมีผู้ส่งหนังสือไปยังหมู่บ้าน
 เพราะมีผู้ส่งหนังสือไปยังหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงมีหนังสืออ่าน
 เพราะชาวบ้านมีหนังสืออ่าน ชาวบ้านจึงอ่านหนังสือประจำ
 เพราะชาวบ้านอ่านหนังสือประจำ ชาวบ้านจึงไม่ลืมการอ่าน

สรุปความคิดได้ว่า ถ้าจะแก้ปัญหาวงเวียนชาวบ้านอ่านหนังสือไม่ออก ผู้บริหารองค์กรของรัฐและเอกชนต้องเห็นความสำคัญของการรู้หนังสือ และการอ่านหนังสือของชาวบ้าน

วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย ตามคำอธิบายของ วีรชาติ นิ่มอนงค์ และ พระระพิน พุทธิศาโร (2548: 89) คือ

การคิดที่พิจารณาเหตุการณ์ที่เป็นผลให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริง คือพิจารณาปัญหาและหาแนวทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบต่อกันซึ่งอาจเรียกว่า วิธีคิดแบบปฏิjosสมุปบาท เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทฤษฎีวงแหวนหรือสัมพันธ์ภาพ” คือ คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย ซึ่งอธิบายว่า สิ่งต่างๆ เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน ตัวเหตุจะมีหลายองค์ประกอบเมื่อกล่าวถึงสิ่งใดจะต้องอธิบายให้เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน เป็นลักษณะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี สิ่งนี้เกิดขึ้น จึงมาถึงนี้เกิดขึ้นอีก การที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้น ก็ทรงใช้วิธีคิดแบบนี้เป็นสำคัญอย่างหนึ่ง

สุชาดา วราพันธ์ (2544: 62) ได้อธิบายวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยว่าเป็นการคิดพิจารณาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาว่าเกิดจากเหตุอะไร ซึ่งปัญหานั้นอาจมีสาเหตุอย่างเดียวหรือหลายสาเหตุก็ได้ วิธีการคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยอาจเรียกว่า เป็นวิธีการสืบสวน เช่น วิธีการสืบสวนคดีของตำรวจ เป็นต้น

สมาน สาครวิจิตร (อ้างใน สุนทร สันธพานนท์ 2538: 17) ได้สรุปขั้นตอนการคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยไว้ ดังนี้

1. ให้นักเรียนได้ทราบจุดประสงค์ของการเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนได้ทราบว่ากำลังทำอะไรอยู่ ให้เกิดผลอย่างไร

2. กำหนดปัญหา สารของบทเรียนหรือหัวข้อเรื่องให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ในการหาวิธีการและเหตุผลของเนื้อหาสาระที่เรียน แล้วนำความรู้มาสนทนากันระหว่างเพื่อน โดยมีครูคอยชี้แนะให้เกิดความมั่นใจว่า สารที่เรียนถูกต้อง

3. รวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้หลักการ โดยให้นักเรียนศึกษาตัวอย่างแนวคิดเกี่ยวกับหลักการ แล้วช่วยกันสรุป โดยมีครูคอยชี้แนะด้วยเมตตา

4. วิเคราะห์ความสำคัญของหลักการ และการเป็นผลของกันและกันคือให้นักเรียนสืบสาวว่า มีองค์ประกอบอะไรบ้างที่ทำให้เกิดคำตอบ สืบค้นหาสาเหตุที่ทำให้คำตอบผิด และหาวิธีการที่ทำให้คำตอบถูกต้องวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของหลักการทางคณิตศาสตร์และการเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน

5. ตั้งคำถามตั้งโจทย์ให้นักเรียนศึกษาปัญหา พิสูจน์วิธีคิดเพื่อหาคำตอบที่ถูกต้อง

ปานรวี ขงยุทธวิชัย (2548: 165) ได้อธิบายความหมายของวิธีแบบสืบสาวเหตุปัจจัยว่า การพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผล ให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริงหรือพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุ ปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา

สำหรับนักวิชาการต่างประเทศ ที่มีความคิดเห็นสอดคล้องกับวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ เพียเจต์ (Piaget) (อ้างในสุคนธ์ สินธพานนท์ 2538: 18-19) ได้กล่าวไว้ว่า เด็กในวัยรุ่น ตั้งแต่อายุ 12 ปีขึ้นไป จะมีพัฒนาการด้านความคิดอย่างมีเหตุผลในขั้น Formal Operations เป็นวัยที่มีพัฒนาการทางสติปัญญา และความคิดสุดยอด จะเริ่มคิดแบบผู้ใหญ่สามารถคิดหาเหตุผล นอกเหนือไปจากข้อมูลที่มีอยู่ คิดในสิ่งที่เป็นนามธรรม สามารถคิดสร้างสมมติฐานและทฤษฎีอย่างนักวิทยาศาสตร์ได้

ดังนั้น วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย จึงเป็นการพิจารณาปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอันเป็นผลจากการกระทำต่างๆ แล้วสืบค้นไปถึงสาเหตุและเงื่อนไขอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งทำได้ โดยการหาความสัมพันธ์หรือการตั้งคำถามแล้วหาคำตอบ

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รสสุคนธ์ เกียรติสทกุล (2530: 51) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง กุศลกรรมบถสิบในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยการสอนแบบพุทธวิธีกับการสอนแบบบรรยาย ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองเรียน โดยการสอนแบบพุทธวิธี กับกลุ่มควบคุมซึ่งเรียน โดยการสอนแบบบรรยาย มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่า กลุ่มควบคุม และด้านความคิดเห็นของนักเรียนร้อยละ 81.75 เห็นด้วยกับวิธีเรียน โดยการสอนแบบพุทธวิธี

อารมณ กัณทศศิริวิกรม (2536: 92) ได้ศึกษาผลของการสอน โดยการสร้างศรัทธาและ โยนิโสมนสิการ โดยใช้วิธีคิดตามแบบคุณโทษและทางออกที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 นักเรียนที่เรียนด้วยการสอน โดยสร้างศรัทธาและ โยนิโสมนสิการ โดยใช้วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออกมีคะแนนความรู้เรื่อง สิ่งแวดล้อม สูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยการสอนปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และมีความสามารถในการตัดสินใจเรื่องสิ่งแวดล้อมสูงกว่านักเรียนที่เรียน โดยการสอนปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ.01

สุคนธ์ สันทพานนท์ (2538: 43-44) ได้วิจัยเกี่ยวกับการใช้วิธีการสอนแบบ ธรรมสาส์น เพื่อสร้างศรัทธาและวิธีคิดตามหลักพุทธธรรมแก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลปรากฏว่า หลังการทดลอง นักเรียนมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาสูงกว่าก่อนการทดลอง เกิดการ คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง หลักธรรมสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 พฤติกรรมทางการเรียนการทำงานกลุ่มและความเป็น กัลยาณมิตรของนักเรียนมีพัฒนาการมากขึ้น จากการประเมินโดยตนเอง เพื่อน และผู้สอน

ประไพศรี ศิริวงศ์ (2540: ข) ได้วิจัยการใช้วิธีสอนแบบธรรมสาส์นเพื่อพัฒนา ความคิดรวบยอดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในรายวิชา ท 503 ภาษาไทยและเปรียบเทียบผล ของการพัฒนาความคิดรวบยอดระหว่างวิธีสอนแบบธรรมสาส์นกับวิธีสอนตามคู่มือครู ใน วิชาภาษาไทย ท 503 ผลปรากฏว่า นักเรียนที่เรียน โดยวิธีสอนแบบ ธรรมสาส์นและเรียน โดยวิธี สอนตามคู่มือครู มีความคิดรวบยอดในวิชาภาษาไทย ท 503 หลังเรียนดีกว่าก่อนเรียน อย่างมี นัยสำคัญที่ระดับ .01 และพบว่านักเรียนที่เรียน โดยวิธีสอนแบบธรรมสาส์น มีพัฒนาการทาง

ความคิดรวบยอด ในวิชาภาษาไทย ท 503 ดิคว่านักเรียนที่เรียน โดยวิธีสอนตามคู่มือครูอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เช่นกัน

อาลัย พรหมชนะ (2541: 53) ได้ทำการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและ
ทักษะการคิดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในรายวิชา ส 0411 พระพุทธศาสนาเรื่อง หลักธรรม
ทางพระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีสอนตามแนวโยนิโสมนสิการ ผลการวิจัยปรากฏว่านักเรียนที่มี
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
และมีทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทาง
สถิติที่ระดับ .01 เช่นกัน

นัคดา ชรรณวงศ์ผล (2542: ง) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
เรื่อง หลักธรรมในรายวิชา ส 0412 พระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียน โดยการ
สอนแบบใคร่พิเคราะห์กับการสอนแบบบรรยาย และเปรียบเทียบการคิดแบบอรรถสัมพันธ์ใน
โยนิโสมนสิการของนักเรียน โดยการสอนแบบใคร่พิเคราะห์กับการสอนแบบบรรยายผลการ
เปรียบเทียบปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยการสอนแบบใคร่พิเคราะห์สูงกว่าการสอนแบบ
บรรยายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผลการคิดแบบอรรถสัมพันธ์ในโยนิโสมนสิการ
ของนักเรียนที่เรียน โดยการสอนแบบใคร่พิเคราะห์สูงกว่าการสอนแบบบรรยายอย่างมีนัยสำคัญทาง
สถิติที่ระดับ .01

ประณีต จันทรจันดี (2542: 43) ได้ทำการศึกษาผลของการใช้กระบวนการเผชิญ
สถานการณ์ในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง หลักธรรม ในรายวิชา ส 0412
พระพุทธศาสนาและทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปรากฏว่า
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์กับการสอนแบบปกติ
ไม่แตกต่างกัน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ซึ่งเรียนโดยใช้กระบวนการ
เผชิญสถานการณ์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทักษะการคิดแบบ
โยนิโสมนสิการของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์หลังเรียนสูงกว่า
ก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เช่นกัน

มาลินี แก้วเงิน (2542: ง) ได้เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องหลักธรรมที่ใช้วิธีสอน โดยการใช้แบบฝึกกิจกรรมกับการใช้วิธีสอนแบบปกติและเปรียบเทียบทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการก่อนเรียนและหลังเรียนที่สอนโดยใช้แบบฝึกกิจกรรม ฝึกกิจกรรมของนักเรียนระดับนาฏศิลป์ชั้นกลางปีที่ 1 ผลการวิจัยปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยใช้แบบฝึกกิจกรรมสูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยวิธีสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการที่ได้รับการสอนโดยการใช้แบบฝึกกิจกรรมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

รัตมิจันทร์ ศรีรัตน์ (2544: ง) ได้วิจัยเปรียบเทียบความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิชาพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจและเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้เรียนโดยวิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจ ผลการวิจัยปรากฏว่า ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยวิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจหลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยวิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ทรงชัย สุบุญมี (2546: 92) ได้ทำการทดลองผลการสอนแบบเบญจขันธ์ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและทักษะการคิดแบบแก้ปัญหาใน โยนิโสมนสิการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบเบญจขันธ์ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีทักษะการคิดแบบแก้ปัญหาใน โยนิโสมนสิการของนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบเบญจขันธ์ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

โกศล สีนกั้ง (2548: ง) ได้ทำการวิจัยผลการใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์ในการสอนเรื่อง พระธรรม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยการใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์มีผลสัมฤทธิ์และมีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นอกจากนี้นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยการใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์มีผลสัมฤทธิ์และมีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เช่นกัน

ลัดดา สิริรัชช (2548: ง) ได้ศึกษาผลของการสอนแบบอริยสัจ 4 เรื่องหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมในรายวิชาวิถีธรรมวิถีไทย สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบอริยสัจ 4 มีผลสัมฤทธิ์และมีทักษะความคิดวิเคราะห์หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นพบว่า การสอนตามแนวพุทธวิธีมีหลายวิธีซึ่งแต่ละวิธีต่างก็มีผลต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะและความสามารถในการคิด โดยเฉพาะการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ตลอดจนพฤติกรรมด้านต่างๆ ของผู้เรียน นอกจากนี้การสอนตามแนวพุทธวิธีเหล่านั้นโดยเฉพาะวิธีการสอนแบบเบญจขันธ์ ก็เป็นวิธีสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเองได้ฝึกทักษะการคิด การแก้ปัญหา ตลอดจนทักษะกาตัดสินใจแล้วพิจารณาผลการปฏิบัติให้เห็นประโยชน์และโทษ ควรหรือไม่ควร ตามความเป็นจริงด้วยสติปัญญาของตน เพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน หรือแก้ไขปัญหของตนและสังคมได้ตามความเหมาะสม